

Móricz Zsigmond Kalotaszegen

Kalotaszeget, ezt a csodálatos néprajzi-történeti tájat és annak népművészetét a XIX. század második felében fedezték fel. Gyarmathy Zsigáné nevéhez fűződik a kalotaszegi varrottas háziipar megteremtése és annak országgal-világgal való megismertetése. A vidék néprajzi felfedezését Jankó János végezte el. De felfedezte Kalotaszeget a népdalgyűjtő Vikár Béla és Bartók Béla, a festőművész Edvi Illés Aladár és Körösfői Kriesch Aladár, valamint a fiatal építészek, élükön Kós Károllyal. Igaza van Edvi Illés Aladárnak, amikor azt írja, hogy „Kalotaszeg egy dűsgazdag kincsesbánya, mely nem egy napra, hanem egy emberéletre nyújt kimeríthetetlen anyagot a művésznek”.¹ És felfedezte magának Kalotaszeget Móricz Zsigmond is, aki kétszer járt ezen a vidéken mint javakorabeli férfi 1914-ben Sztánán és élete alkonyán, 1941-ben Körösfőn.

A sztánai látogatás nevezetes alkalomra esett, a helybéli farsangi bálra. „1914-ben nemcsak a világháború tört ki – emlékezett később Kós Károly – hanem abban az esztendőben volt a sztánai református bál is. Nem kicsi dolog ez, mert háború volt még, és lesz még, de sztánai református bál soha azelőtt nem volt, és úgy látszik hamarosan nem is lesz”.² A bál megálmodója Kós Károly volt, szervezői és rendezői Balázs Balázs, a „Dufla Balázs”, Kós sógora és Lakatos István, a sztánai állami iskola fiatal igazgató-tanítója, a muzikaszó irányítója pedig a váralmási Ötvös Berci és bandája. Hivatalos volt oda Kalotaszeg minden valamirevaló családja, az értelmiség, az ifjúság. Távolabbról csak két személyt hívtak: Zrumetzky Dezső építészt és Móricz Zsigmondot. A bál jótékonyági célokat is szolgált, a bevételt a Bánffyhunyadi létesítendő Kalotaszegi Református Egyházmegyei Otthon javára szánták.

Kós Károly a bánffyhunyadi vasútállomáson szánkóval és csengős lovakkal várta vendégeit, akik a Varjúvárig tartó szánkózásban, a szikrázó, ropogó hóban, a téli ragyogásban valósággal elkábultak.

A reggelig tartó bálban minden volt, amit a kalotaszegiek a batyuikban összehordhattak: kalácsok és sültök, borok és pezsgő is. „Móricz Zsigmond úgy forgolódott az emberek között, mintha közülük való lett volna – írta Kós Károly – mosolygott, beszélgetett, táncolt, és rengeteget jegyzett egész éjszaka.”³ Éjfélkor pedig a fenyővel és fagyönggyel díszített terebben Boldizsár János elsőlegény vezetésével tizenkét sztánai legény, kivarrt bujkában és sarkantyús csizmában járta a legényest, a csürdögölő kalotaszegi változatát. „Mintha ősemberek verték volna a földet csizmás patákkal” – emlékezett vissza Móricz később erre az éjszakára.⁴ Bizonyára már ekkor elhatározta, hogy megírja ezt a táncos, nótás éjszakát, s valóban még a bál esztendejében megszületett talán a legnap sugarasabb regénye a: Nem élhetek muzikaszó nélkül. A vidám írásban, az örömmel vegyes sírva vigadásban azonban a jövő bizonytalanságának sejtelme is ott komorlik, valami tompa fájdalom is sajdul, hiszen ez volt a békeévek utolsó farsangja. Még szólt a muzika, de a hófúvások miatt már úttalanok az utak, írta Lakatos István igazgató-tanító, a bál egyik rendezője.⁵

Móricz Zsigmond számára felejthetetlen élményt jelentett a bánffyhunyadi látogatás is: a vasárnapi kisváros – emlékezett később – tele volt „olyan házakkal, mint a galambdúc, olyan templommal, mint a mesebeli kacsalábon forgó vár, olyan piros felkapott csíkokkal a szoknyákon a karcsú, magas asszonyokon, mint Apaffy Mihály udvari dámáin”. Ugyanennek az évnek a nyarán Ady is találkozott hasonló látvánnyal a közeli Kalotaszentkirályon, a templomból jövő „pompás magyarok” tempós vonulásán, amelyről megírta gyönyörűséges versét *A Kalota partját*.

¹ Edvi Illés Aladár levele 1902. augusztus 28-án K. Lippich Elekhez. Közli: Jurecskó László: A Malonyay-vállalkozás kalotaszegi kötetének létrejötte. Ethnographia, 1989. 1–4. 260. old.

² Kós Károly: Találkozásaim Móricz Zsigával. In: Hármaskönyv. Bukarest, 1969. 216–217. old.

³ Uo.

⁴ Czine Mihály: A sztánai bál. In: Németh László ekléziájában. Bp. 1997. 182–185. old.

⁵ Uo.

Móricz Zsigmondban bizonyára ekkor született meg az a gondolat is, hogy megírja Erdélyt. A Tündérvár indításának téli képében – mikor a szánok Kolozsvárról Fenesre siklanak – az irodalomtörténészek a bánffy-hunyadi–sztánai élményeket vélték felfedezni.

Trianon után Móricz Zsigmond még kétszer járt Erdélyben. Kós Károly írta ekkor róla, hogy élete főműve, az Erdély-trilógia második és harmadik kötetének anyagát kellett a helyszínen kiegészítenie (első kötete a Tündérvár 1922-ben jelent meg). Járt a hát Erdélyt, a tájakat, a hegyeket, a városokat, a falvakat, de Kalotaszegre ekkor nem jutott el.

1940 augusztusában, a második bécsi döntés után Észak-Erdély újra visszatért az anyaországhoz, ezt követően Móricz Zsigmond újra ellátogatott Kalotaszegre, a vidék talán legismertebb településére Körösfőre. Körösfő ezekben az években Kalotaszegen kiemelkedő szerephez jutott, idegenforgalma fellendült, a vidék leglátogatottabb községeként, a kalotaszegi népművészet valóságos élő múzeuma lett. A község háza előtti díszkapunál szinte egymást érték a fogadások, több filmet is forgattak a faluban, köztük a Széffeddin Sefket bey regényéből készült *Kalotaszegi Madonnát*, Adorján Éva és Sárdy János főszereplésével.

1941. június 15-én vasárnap, Kalotaszeg népe és Körösfő lakossága nagy ünnepséggel fogadta Móricz Zsigmondot, aki Kolozsvárról gépkocsival érkezett Kovács László író, az Erdélyi Helikon szerkesztőjének társaságában. Ezen a napon az Országos Magyar Idegenforgalmi Hivatal a faluban népviseleti bemutatót rendezett tíz kalotaszegi falu részvételével. A korabeli krónikás az ünneplő faluról a következőket írta: „Az út két partján húsz-harminc házhely, úgy összehúzódnak, hogy szoronganak, mint a lovak a ménesben a házak magasra emelt homlokzatából mértóság sugárzik, a kapuk cífra fafaragásából meg gazdag képzelet. S a leányok és menyecskék színes csoportjaimintha óriásira nőtt virágcsokrokkal lenne a falu teleszörve. Ahogy a hegyen vigyázó templomból ereszkednek le, mintha egy virágos rét indult volna meg a falu felé”.⁶

Ilyen volt a falu hangulata, amikor Móricz Zsigmond megérkezett – a krónikás pedig eképpesen folytatta: „Nagyszélű, sárga szalmakalapját szemébe húzza Zsiga bácsi, amikor Körösfőre érkező kiszáll a kocsiból és megindul a faluba. Kezében kicsi jegyzőkönyve, és ceruzáját úgy tartja fölé, mint varázsvesszőt Végigjárja a házakat. Minden lakás múzeum meg műhely – mondja – az egyik ház varrottas- a másik faragó műhely. Kikérdezi az emberek életköri emlékeit, a falu bűjt-baját. A gazdasági helyzetet, a termést. Mihály János Sándor ízes kalotaszegi beszédét különösen élvezi. Az egyik csoda az volt számomra – folytatta az író –, hogy a kalotaszegieknek ez a viselete és faluja ma is megvan. De a második csoda az, hogy ebben a ruhában és faluban ilyen modern gondolkodású emberek laknak. Majd az iskolába megyügy ül le a kicsinyek közé, mintha valamennyi az ő gyermeke lenne. Azok is ahogy körülveszik. Kívánságára régi kalotaszegi nótákat énekelnek. Ragyogó szemmel hallgatja őket. A templomozás után a falu kultúrháza megtelik emberekkel, Zsiga bácsit felültetik a pódiumra, a főhelyre, mint a jóságos fejedelem a népe körében. Albert György miniszter a lakodalmas menet násznagya, egyszemélyben a falu bírása mond köszöntőt... a legfrissebb legényest Péntek István pistika táncolja”.⁷

Ezt követte az 515 versenyzőt felvonultató kalotaszegi „divatbemutató”, a zsűriben Szabó T. Attila egyetemi tanár, Szopos Sándor festőművész, Váczy Péter dr. egyetemi tanár, Kovács László dr. Erdélyi Tudományos Intézeti tanár, Haáz Ferenc egyetemi tanársegéd és mások, a közönség között helyet foglalt báró Kemény János író, Rácz Vali színésznő, valamint diplomata, politikusok. Az első díjat Tamás Györgyné körösfői menyecske viselete nyerte. Az egyedi népviseleti bemutatóról beszámolt a Magyar Rádió, a Magyar Filmiroda felvételeket készített.⁸

Az ünnepség végén Móricz Zsigmond szólt a körösfőiekhez és a körösfőiekről: „Mennyi melegség van a szemükben milyen okos arcok ezek milyen szép magyar fajtás ezekben bízom én”. E szavakkal búcsúzott Erdélytől és Kalotaszegtől.

Sebestyén Kálmán

⁶ Horváth Elek: Móricz Zsigmond Kalotaszegen. Erdélyi Helikon, 1942. 10.

⁷ Uo.

⁸ Biró János: Filmmel-rádióval Körösfőn. Keleti Újság, 1941. VI. 17.; Nagy György: Kötődések és kapcsolások. Jegyzetek Móricz-fényképekhez. Korunk, 1979. 5.